

Citováno z ASPI LIT32177CZ

Řidičský průkaz a turban. Náboženský symbol z pohledu Evropského soudu pro lidská práva

Soud: Evropský soud pro lidská práva

Označení judikátu: Mann Singh v. France, stížnost č. 24479/07

Datum rozhodnutí: 13. listopadu 2008

Rozsah právní problematiky: řídičský průkaz s fotografií, právo na nošení náboženských symbolů, veřejný pořádek

Související judikatura: X. v. Velká Británie, Phull v. Francie, Leyla Sahin v. Turecko, Arac v. Turecko

Relevantní ustanovení: čl. 9 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod

Závěr soudu

I. Článek 9 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod nechrání jakékoli jednání motivované či inspirované náboženstvím nebo přesvědčením. Citované ustanovení ani nezaručuje právo chovat se způsobem předepsaným určitým náboženstvím nebo právo odkazem na takový způsob vyhýbat se zákonným povinností.

II. Fotografie osoby s nepokrytou hlavou, která se připojuje k řídičskému průkazu, je nezbytná z pohledu orgánů odpovědných za veřejnou bezpečnost a ochranu veřejného pořádku, obzvláště v souvislosti se silničními kontrolami, během kterých tyto orgány zjišťují totožnost řidiče a ověřují jeho řídičské oprávnění. Takové kontroly jsou nezbytné pro veřejnou bezpečnost ve smyslu čl. 9 odst. 2 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Příslušná ustanovení jsou stále nutnější, protože se zvyšuje riziko podvodu či padělání řídičských průkazů. Způsob provedení kontrol spadá do prostoru pro uvážení žalovaného státu.

V posledních letech se soudy v evropských státech ve stále větší míře zabývají otázkami týkajícími se používání náboženských či kulturních symbolů muslimů. Předmětem soudních sporů se stalo především nošení islámského šátku ve veřejných školách, na pracovišti či dokonce v soudní síni. Kromě toho některé vnitrostátní soudy řešily též otázky související se stavbou či provozem mešit a minaretů.¹ Není divu, že se výkladem náboženské svobody a vymezení případného práva muslimů na kulturní odlišnost nakonec zabýval též Evropský soud pro lidská práva.²

Zde analyzovaný případ Evropského soudu pro lidská práva ovšem obrací pozornost na postavení jiné náboženské menšiny v Evropě, a to na komunitu sikhů. Sikhské náboženství bylo jako monoteistické náboženství v 15. století založeno v Indii, konkrétně v oblasti Paňdžábu. Náboženské učení, které původně vycházelo z hinduistické tradice, se odvolává na tradici deseti zasvěcenců. Na celém světě se hlásí k sikhskému náboženství přes 20 milionů věřících. V Evropě žije nejpočetnější komunita ve Velké Británii (cca. 350 tisíc), dále žije

podle odhadů v Itálii cca. 60 tisíc sikhů, v Německu cca. pět tisíc a ve Francii cca. sedm tisíc. Ačkoliv příslušníci sikhského náboženství sdílejí společné rituály a společnou identitu náboženské komunity, existují mezi nimi různé směry. Co se týče vystupování na veřejnosti, jedna skupina sikhů nosí turban a nestříhané vousy, příslušníci druhé skupiny se svým vzhledem neliší od většinové společnosti.³

Ve zde analyzovaném případě se Evropský soud pro lidská práva vyjádřil k používání turbanu jako velmi markantního náboženského symbolu ve veřejném kontextu. Přitom štrasburské orgány již v minulosti řešily stížnost sikha, který byl britskými orgány potrestán za to, že během jízdy na motocyklu nosil místo předepsané přilby turban, a také případ, ve kterém příslušník sikhského náboženství byl francouzskými orgány během bezpečnostních kontrol na letišti donucen k sejmutí turbanu. Stížnost 52letého sikha, kterému příslušné francouzské orgány odmítly vystavit řidičský průkaz na základě fotografie, na které byl zobrazen s turbanem, poskytla Evropskému soudu pro lidská práva příležitost zhodnotit a popř. přehodnotit jeho dosavadní judikaturu v podobných případech.

Skutkový základ případu a procesní vývoj

Stěžovatel, narozený v roce 1956 v Indii, je francouzský občan, hlásí se k sikhskému náboženství a nosí turban v souladu s příslušnými náboženskými předpisy. V letech 1987, 1992 a 1998 mu francouzské úřady proto vystavily řidičský průkaz, ke kterému byla připojena fotografie zobrazující stěžovatele s turbanem. Poté, co mu byl řidičský průkaz odcizen, obrátil se v dubnu 2004 na příslušný úřad (préfecture du Val d'Oise) s žádostí o vystavení nového průkazu. Tato žádost však byla odmítnuta s tím, že stěžovatel nepředložil fotografii bez turbanu.

V rámci opravných prostředků proti tomuto rozhodnutí byl stěžovatel částečně úspěšný, když nejvyšší instance správního soudnictví, tj. Conseil d'État, v prosinci 2005 zrušila rozhodnutí nižších instancí s tím, že původní rozhodnutí byla opřena o oběžník ministra vnitra, který nebyl zmocněn k určování podmínek pro řidičské oprávnění. První instance, tj. prefektura, které byl celý případ vrácen, v lednu 2006 znovu odmítla vystavení řidičského průkazu. Tentokrát se odvolala na oběžník ministra dopravy. Stěžovatel se proto v únoru 2006 znovu odvolal k nejvyššímu správnímu soudu. Současně se obrátil na příslušný správní soud v Cergy-Pontoise, který dne 14. prosince 2006 zrušil rozhodnutí. Proti rozsudku správního soudu se odvolal ministr dopravy.

Mezitím se případ znovu dostal před nejvyšší správní soud, který dne 15. prosince 2006 rozhodl, že dotyčný oběžník zamezuje podvodům a padělkům řidičských průkazů. Ustanovení o fotografii v průkazu podle názoru Conseil d'État mají za cíl zajistit co nejspolehlivější identifikaci nositele řidičského oprávnění a jsou přiměřeným zásahem do výkonu sikhského náboženství.

Po vyčerpání vnitrostátních opravných prostředků stěžovatel podal stížnost k Evropskému soudu pro lidská práva dne 11. června 2007, tzn. před uplynutím šestiměsíční lhůty. V této stížnosti namítl, že právní povinnost předložit pro účely řidičského průkazu fotografii bez pokrývky hlavy (tete nue) je v rozporu s jeho právem na respektování soukromého života podle čl. 8, s jeho právem na náboženskou svobodu podle čl. 9 a se zákazem diskriminace podle čl. 14 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod. Vzhledem k tomu, že hlavním motivem stížnosti byly náboženské úvahy, Evropský soud pro lidská práva zkoumal relevantní fakta nejprve ve světle náboženské svobody.

Případem se zabýval sedmičlenný senát, který jednomyslným rozhodnutím ze dne 13. listopadu 2008 stížnost označil za zjevně neodůvodněnou ve smyslu čl. 35 odst. 3 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod.⁴

Právní analýza

Ohledně aplikovatelnosti čl. 9 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod Evropský soud pro lidská práva vycházel z předpokladu, že opatření omezující používání náboženských symbolů představují zásah do svobody náboženského vyznání. Obdobně Evropská komise pro lidská práva již v roce 1978 dospěla k závěru, že zákaz nošení turbanu místo přilby během jízdy na motocyklu je zásahem do náboženské svobody.⁵ V roce 2005 Evropský soud pro lidská práva posoudil opatření, kterým francouzské orgány donutily sikha k sejmutí turbanu během bezpečnostní kontroly, jako omezení náboženské svobody ve smyslu čl. 9 Úmluvy.⁶ Ani v jednom případě štrasbur-ské orgány nezpochybnily tvrzení stěžovatelů, že sikhské náboženství vyžaduje nošení turbanu. Soud, stejně jako v případech týkajících se např. nošení islámského šátku, nezkoumá, nakolik náboženské předpisy týkající se způsobu oblékání zavazují všechny členy komunity či zda existují uvnitř náboženské komunity různé výklady.

Ve všech podobných případech proto není klíčovým aspektem individuální či kolektivní přesvědčení o závaznosti určitého náboženského předpisu, ale oprávněnost zásahu do náboženské svobody ve světle podmínek stanovených v čl. 9 odst. 2 Úmluvy. Podle tohoto ustanovení svoboda projevat náboženské vyznání a přesvědčení může podléhat jen takovým omezením, která jsou stanovena zákony a která jsou nezbytná v demokratické společnosti v zájmu veřejné bezpečnosti, ochrany veřejného pořádku, zdraví nebo morálky nebo ochrany práv a svobod jiných.

Vzhledem k okolnostem případu podle Soudu nemohly vzniknout pochybnosti o tom, že opatření francouzských orgánů bylo stanoveno „zákony“ ve smyslu citované normy a také že sloužilo jednomu z uvedených legitimních cílů, a to veřejné bezpečnosti. Zbyla tedy hlavní otázka, zda konkrétní zásah byl „nezbytný v demokratické společnosti“, jinými slovy, zda vzhledem k sledovanému cíli omezila Francie náboženskou svobodu přiměřeným způsobem.

V této souvislosti Soud připomenul svoji dosavadní judikaturu, podle které svoboda myšlení, svědomí a náboženského vyznání podle čl. 9 Úmluvy představuje jeden ze samotných základů demokratické společnosti. Tato svoboda totiž patří mezi nejdůležitější prvky identity věřících a současně slouží též ateistům, agnostikům a skeptikům, protože náboženská svoboda implikuje nejen právo projevat náboženské vyznání, ale také právo žádné vyznání neprojevovat. Soud dodal, že se svoboda podle čl. 9 Úmluvy sice vztahuje především na vnitřní přesvědčení jednotlivce (forum internum), její součástí je však také manifestace v kolektivu, na veřejnosti a spolu s těmi, kteří danou víru vyznávají (forum externum). Na druhé straně podle Soudu náboženská svoboda nechrání jakékoli jednání motivované či inspirované náboženstvím nebo přesvědčením. Věřící se odkazem na čl. 9 Úmluvy ani nemůže vyhýbat konkrétním povinnostem předepsaným vnitrostátními zákony.

Proto Evropská komise pro lidská práva ve svém výše zmíněném stanovisku z roku 1978 konstatovala, že povinné nošení přilby a zákaz turbanu pro jízdu na motocyklu byly odůvodněny v zájmu ochrany zdraví ve smyslu čl. 9 odst. 2 Úmluvy. V tomto případě se Evropská komise pro lidská práva nenechala ovlivnit ani tím, že Velká Británie jako žalovaná strana v roce 1976 přijala novou legislativu umožňující výjimku z povinnosti nosit přilbu ve

prospěch sikhů. Pokuty uložené před změnou legislativy podle Komise nebyly v rozporu s náboženskou svobodou.

Na toto rozhodnutí Komise se v roce 2005 výslovně odvolal Evropský soud pro lidská práva, když dospěl k závěru, že bezpečnostní kontroly na letišti ve Štrasburku, během kterých byl sikh donucen k odložení turbanu, byly nezbytné v zájmu veřejné bezpečnosti. Soud dodal, že konkrétní provedení kontrol spadá do rámce autonomního posouzení ze strany smluvního státu.

Na dosavadní judikaturu Soud navázal také v případě Mann Singh proti Francii. Soud uznal, že fotografie osoby s nepokrytou hlavou, která se připojuje k řídičskému průkazu, je nezbytná z pohledu orgánů odpovědných za veřejnou bezpečnost a veřejný pořádek, obzvláště v souvislosti se silničními kontrolami, během kterých tyto orgány zjišťují totožnost řidiče a ověřují jeho řídičské oprávnění. Legitimním cílem je zde ochrana veřejné bezpečnosti ve smyslu čl. 9 odst. 2 Úmluvy, která je podle Soudu důležitá, protože se obecně zvyšuje riziko podvodu či padělání řídičských průkazů. Obdobně jako v předchozím případě Soud dále potvrdil autonomní prostor pro uvážení, který přísluší smluvnímu státu. Zásah francouzských orgánů do náboženské svobody stěžovatele tedy nebyl v rozporu s ustanovením čl. 9 Úmluvy.

Závěr a perspektivy

První rozhodnutí, kterým štrasburské orgány řešily zásah do náboženské svobody sikha v podobě zákazu nošení turbanu, pochází z roku 1978. Od této doby vzbudily větší pozornost případy Evropského soudu pro lidská práva, které se týkaly zákazu nošení islámského šátku. V rozsudcích z let 2001, 2005, 2006 a 2008 Soud dospěl vždy k závěru, že příslušné zákazy uplatněné ve Švýcarsku, Turecku a Francii byly v souladu se standardy podle Úmluvy.⁷ Otázkou turbanu se Soud zabýval už jen jednou v roce 2005. Případ svým způsobem souvisel s přísnějšími opatřeními na letištích po 11. září 2001 a s tím, že bezpečnostní orgány v evropských státech zaměňovaly příslušníky sikhského náboženství za muslimy.

V nejnovějším případě týkajícím se poměrně triviální povinnosti připojit k řídičskému průkazu fotografii bez pokrývky hlavy Soud jednoznačně potvrdil svoji dosavadní judikaturu, která smluvním státům poskytovala velký prostor pro omezování náboženských symbolů. Soud podrobně nezkoumal konkrétní okolnosti, ale spokojil se paušálním odkazem na veřejnou bezpečnost. Nevysvětlil, proč u příslušníka sikhského náboženství lze lépe zjistit totožnost pomocí fotografie bez turbanu než fotografie s turbanem. Také není zcela jasné, proč průkazy vystavované osobám s turbanem lze jednodušeji padělat než průkazy, na kterých jsou nositelé zobrazení bez pokrývky hlavy.

Právníci nevládní organizace „United Sikhs“, která stěžovatele zastupovala v řízení před národními soudy a poskytla též advokáta během řízení ve Štrasburku, po zveřejnění rozhodnutí nejen vyjádřili určité zklamání, ale také oznámili, že budou podobné kauzy jako případ Manna Singha do budoucna předkládat Výboru OSN pro lidská práva. Podle nich totiž Výbor v minulosti prokázal větší vstřícnost vůči záležitostem náboženských komunit.

Poslední argument je z právního hlediska velmi zajímavý, protože naznačuje rozpor mezi judikaturou Evropského soudu pro lidská práva a Výboru OSN pro lidská práva. Bez ohledu na to, že stanoviska Výboru jsou narozdíl od rozhodnutí Soudu právně nezávazná, nelze vyloučit, že Výbor v určitých otázkách aplikuje vyšší lidskoprávní standardy než Soud.

Domnívám se, že se tvrzení právníků „United Sikhs“ v souvislosti s náboženskými symboly může opřít hlavně o rozhodnutí ve věci Hudoyberganova proti Uzbekistánu ze dne 5. listopadu 2004,⁸ ve kterém Výbor dospěl k závěru, že vyloučení stěžovatelky ze studia na univerzitě v Taškentu kvůli nošení islámského šátku bylo v rozporu s náboženskou svobodou ve smyslu čl. 18 Mezinárodního paktu o občanských a politických právech. Jedna členka Výboru, Ruth Wedgwood (USA), ve svém odlišném stanovisku již tehdy upozornila na rozdílný standard, který v podobném případě Leyla Şahin proti Turecku aplikoval Evropský soud pro lidská práva, a přikláněla se spíše ke štrasburskému přístupu. Nutno dodat, že ani rozsudek Velkého senátu Evropského soudu pro lidská práva ve věci Leyla Şahin nebyl jednomyslný a že Françoise Tulkens (Belgie) ve svém odlišném stanovisku kritizovala většinový postoj s tím, že zákaz nošení šátku zbavuje muslimky možnosti studia a vytlačuje je do paralelní společnosti, kde jsou vystavovány diskriminaci a intoleranci.

Nelze než doufat, že kauzy nošení turbanu budou skutečně předloženy Výboru OSN pro lidská práva a že v citlivé problematice náboženské svobody vznikne „dialog mezi soudy“, který v jiných souvislostech přispěl k vypracování vyššího a transparentnějšího standardu.

1 Viz podrobněji Harald Christian Scheu, Právní koncepce kulturního konfliktu a její praktická aplikace, Časopis pro právní vědu a praxi, 2/2008, 122-131.

2 Dahlab proti Švýcarsku (rozsudek ze dne 15. února 2001), Leyla Sahin proti Turecku (rozsudek ze dne 10. listopadu 2005).

3 Eleonor Nesbitt, A Guide to Sikhism, Faith Guides for Higher Education, Oxford, 2005, 6.

4 Podle čl. 35 odst. 3 Evropské úmluvy o ochraně lidských práv a základních svobod Soud prohlásí za nepřijatelnou každou individuální stížnost, kterou pokládá za zjevně nepodloženou.

5 X. proti Velké Británii, stížnost č. 7992/77, rozhodnutí ze dne 12. července 1978.

6 Phull proti Francii, stížnost č. 35753/03, rozhodnutí ze dne 11. ledna 2005.

7 Dahlab proti Švýcarsku (rozsudek ze dne 15. února 2001), Leyla Şahin proti Turecku (rozsudek ze dne 10. listopadu 2005), Köse a další proti Turecku (rozhodnutí ze dne 24. ledna 2006) a naposled Kervanci proti Francii a Dogru proti Francii (rozsudek ze dne 4. prosince 2008).

8 Communication No. 931/2000